

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เอกสารตำรางานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องราวของกลุ่มชนไทยทรงดำนั้นมีผู้ศึกษาไว้หลายท่าน ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสภาพสังคมของกลุ่มชนไทยทรงดำโดยทั่วไป ประวัติความเป็นมา ชนบทรรมนิยมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม พิธีกรรม ส่วนในเรื่องที่เกี่ยวกับการฟ้องร้องของกลุ่มชนมีการกล่าวถึงน้อยมาก ในการทำวิจัยเกี่ยวกับนาฏศิลป์พื้นบ้านไทยทรงดำจำเป็นต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและลักษณะของกลุ่มชน เพื่อเป็นบริบทที่สำคัญช่วยสร้างพื้นฐานเบื้องต้นให้เข้าใจเรื่องราวได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นผู้ศึกษาวิจัยจึงได้แบ่งวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องให้เป็นหัวข้อสำคัญ 4 ประเด็น คือ

1. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของกลุ่มชน
2. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางสังคม ความเชื่อ อาชีพ และภาษา
3. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ
4. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับชนบทรรมประเพณี และวัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้าน

1. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติของกลุ่มชน

ม. ศรีบุษรา กล่าวไว้ในหนังสือไทยดำรำพัน สรุปลงได้ดังนี้

"ไทยดำ คือ ผู้ไทยดำ ผู้ไทยมีอยู่ในสิบสองจุไทย ชาวหลวงพระบางเรียกว่า ลาวเก่า (คือพวกลาวเดิม) เพราะพวกผู้ไทยได้ลงมาอยู่ในแคว้นนี้ก่อน และมีในมณฑลยูนนาน กับที่เมืองเซโปนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง พวกลาวโง้งหรือลาวทรงดำที่อยู่ทางจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี และนครปฐม ก็คือ พวกผู้ไทยนี้"¹

¹ มนตรี ศรีบุษรา, ไทยดำรำพัน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศิริพการพิมพ์, 2522),

"ไทยทรงดำที่สืบเชื้อสายอยู่ในประเทศไทยปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีบรรพบุรุษอยู่แถบเมืองทันในประเทศลาว ประมาณปี พ.ศ. 2322 เจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพไปตีลาว ตีได้เมืองทันและได้กวาดต้อนครอบครัวของไทยกลุ่มนี้ลงมากรุงเทพฯเป็นอันมาก โปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคกลาง ต่อมา พ.ศ. 2335 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเจ้าเมืองเวียงจันทน์ได้ยกทัพไปตีเมืองพวนและเมืองแกง ได้กวาดต้อนครอบครัวไทยทรงดำนี้ลงมาถวายที่กรุงเทพฯอีก จึงโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่หมู่บ้านหนองปรัง หรืออีกชื่อหนึ่งว่าหนองเลา เมืองเพชรบุรี พ.ศ. 2381 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ตีลาวอีกและได้อพยพไทยทรงดำหรือลาวโซ่ง ให้ไปอยู่ที่ตำบลท่าแร้ง อำเภอบ้านแหลม เพชรบุรี แต่ต่อมาไทยทรงดำกลุ่มนี้ได้อพยพไปอยู่ที่อำเภอเขาย้อย เพราะชอบอยู่ที่ดอน ใกล้เคียงเขา"²

จะเห็นได้ว่า มีโซ่งอพยพเข้ามาเมืองไทย 3 ครั้ง มีอยู่เพชรบุรี 2 ครั้ง พวกแรกอยู่ที่หนองปรัง อำเภอเขาย้อย พวก 2 อยู่ที่ท่าแร้ง อำเภอบ้านแหลม มีระยะเวลาต่างกัน 46 ปี

รายงานการประชุมสังคมนครวัฒนธรรมภาคตะวันตกศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กล่าวถึงความ เป็นมาของชื่อกลุ่มและการอพยพไว้ดังนี้

"ชาวโซ่ง มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น ลาวโซ่ง ไทดำ ผู้ไทดำ ไททรงดำ ผู้ไททรงดำ ลาวทรงดำ ลาวช่วงดำ คำว่า โซ่ง หรือ ส้วง ในภาษาโซ่งแปลว่า กางเกง คำว่า ไทยทรงดำ จึงหมายถึง ผู้หญิงห่มด้วยเสื้อผ้าสีดำ ชาวโซ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่บริเวณแคว้นสิบสองจุไทย มณฑลกวานสี ยูนนาน ดั้งเกี้ย ลุ่มแม่น้ำดำ และแม่น้ำแดง ต่อมาได้อพยพมาสู่ประเทศไทยด้วยเหตุผลทางการเมือง หรือทางการสงครามหลายครั้ง โดยเริ่มต้นตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์"³

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² สุนันท์ อุดมเวช, วรรณกรรมไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี (เพชรบุรี : วิทยาลัยครูเพชรบุรี 2528), หน้า 30.

³ มหาวิทยาลัยศิลปากร, รายงานการประชุมสังคมนครวัฒนธรรมภาคตะวันตกศึกษา (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากรพระราชวังสนามจันทร์, 2532), หน้า 184.

สุมิตร ปิติพัฒน์, ภัทร อ่อนคำ และอนุช ธรรมาภิษ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องลาวโซ่ง ข้อมูลในส่วนที่กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ได้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

"ลาวโซ่งในจังหวัดเพชรบุรีได้อพยพไปหาที่อยู่อาศัยและที่ทำกินใหม่ ในแถบภาคกลาง หลายจังหวัด เช่น ราชบุรี สุพรรณบุรี และนครปฐม บางกลุ่มยังอพยพต่อกันไปอีกทางเหนือ ลาวโซ่งได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในจังหวัดเพชรบุรีหนาแน่นที่สุด เช่น ในอำเภอท่าทางที่เขากระเจิว แม่ประจันต์ และท่าไต้ เขตอำเภอบ้านลาด ที่ห้วยช่อง หนองโสนและบ้านกรวย เขตอำเภอ เขาย้อย ที่ห้วยท่าช้าง หนองเข้ หนองปรัง (หนองเลา) หนองจิก ทับค้าง ดอนทราย เขาย้อย หนองชุมพล หนองประดู่ หนองกระพ้อ หนองซอและหัวเขาจีน"⁴

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ไทยทรงดำเมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในเพชรบุรีแล้ว ยังมีการกระจายกลุ่มชนออกไปอยู่ตามที่ต่าง ๆ ในแถบภาคกลาง

สุนันท์ อุดมเวช ได้กล่าวถึงประวัติของไทยทรงดำไว้ในวารสารเมืองโบราณว่า

"ชาวไทยทรงดำที่จังหวัดเพชรบุรีนี้มีอยู่อาศัยกันเป็นกลุ่มครอบครัวหนาแน่นที่อำเภอ เขาย้อย ซึ่งมีมากที่สุด ในจังหวัดเพชรบุรี ผู้คนเรียกขานไทยกลุ่มนี้ว่า ไทยทรงดำ ไทดำหรือ ไทยโซ่ง ต่อมาไทยโซ่งจากเพชรบุรีได้โยกย้ายถิ่นฐานไปอยู่ตามจังหวัดอื่น ๆ เช่น ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี สระบุรี ลพบุรี พิจิตร สุโขทัย และพิษณุโลก เป็นที่น่าสังเกตได้ว่า หมู่บ้านหนองปรังที่จังหวัดเพชรบุรีนี้ น่าจะเป็นชุมชนของไทยทรงดำที่ใหญ่โตมาแต่เดิม เพราะ ไทยทรงดำที่อยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ยังมีการเรียกขานหมู่บ้านหนองปรังว่า "บ้านเก่า" กันอยู่ทั่วไป"⁵

บทความดังกล่าวเป็นการให้ข้อมูลที่สันนิษฐานว่า หมู่บ้านหนองปรังเป็นชุมชนไทยทรงดำ ที่มีขนาดใหญ่มาแต่เดิม ชาวไทยทรงดำที่อพยพไปอยู่ที่อื่นเรียกหมู่บ้านหนองปรังว่า บ้านเก่า ซึ่งคงหมายถึงที่อยู่ดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำในประเทศไทย

⁴ สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ, ลาวโซ่ง. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แผนกสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา, 2520), หน้า 8.

⁵ สุนันท์ อุดมเวช, "ไทยทรงดำชนเผ่าไทยในเพชรบุรี" เมืองโบราณ 7 (ตุลาคม - ธันวาคม 2534), หน้า 53-54.

2. วรรณกรรมที่เกี่ยวกับสภาพทางสังคม ความเชื่อ อาชีพ และภาษา

มยุรี วัดแก้ว ได้ศึกษาเรื่องโครงสร้างสังคมลาวโซ่งในจังหวัดเพชรบุรีโดยศึกษาจากพิธีเสนเอื้อน พิธีแต่งงาน และพิธีศพ สรุปได้ว่า การจัดระเบียบในสังคมไทยทรงดำใช้ระบบเครือญาติและมีการแบ่งเป็น 2 ชั้นชั้น คือ ชั้นผู้ทำากับชั้นผู้น้อย ลักษณะชุมชนเป็นแบบชุมชนเปิด หนุ่มสาวต่างชนชั้นสามารถแต่งงานกันได้ เกี่ยวกับเรื่องชุมชนนี้มีได้ขึ้นอยู่กับดินแดนแต่ขึ้นอยู่กับระบบเครือญาติ ในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกลุ่มชน ซึ่งทำให้โครงสร้างของชุมชนมีลักษณะเป็นแบบเครือญาติ และยังคงดำรงรักษาขนบประเพณีของกลุ่มชนไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ดังข้อความต่อไปนี้

"ชุมชนลาวโซ่งขึ้นอยู่กับระบบเครือญาติอันประกอบด้วยญาติทางสายโลหิต เนื่องจากมีบรรพบุรุษร่วมกัน เกี่ยวต่องเป็นสกุลเดียวกัน ดังนั้นชุมชนลาวโซ่งจึงประกอบด้วยครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัวที่เป็นเครือญาติกัน ทั้งนี้เนื่องจากว่าบรรดาลาวโซ่งเหล่านี้ ได้อพยพจากนครเวียงจันทน์ และเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านช้างหลายเมือง ได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในประเทศไทยในแถบภาคกลาง บางกลุ่มยังอพยพต่อไปทางภาคเหนืออีกด้วย ถึงแม้จะละทิ้งถิ่นฐานเดิมของตนก็ตาม แต่ลาวโซ่งก็ยังคงรักษาประเพณีและพิธีกรรมดั้งเดิมของตนเองไว้"⁶

สุนันท์ อุดมเวช ผู้ศึกษาวิจัยวรรณกรรมไทยทรงดำ ได้กล่าวถึงความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำที่ยังคงมีอยู่อย่างเหนียวแน่นว่า

"วัฒนธรรมของไทยแบบลุ่มน้ำเจ้าพระยากำลังซึมซาบเข้าไปผสมผสานกับวัฒนธรรมไทดำ ในเขตอำเภอเขาย้อยเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แต่เอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำในเขตนี้อยู่ยังคงมีอยู่ และการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมลุ่มน้ำเจ้าพระยากับวัฒนธรรมไทยดำนั้นมิได้มีปัญหาแต่อย่างใด จากวรรณกรรมมุขปาฐะไม่ปรากฏร่องรอยของความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมทั้งสองกระแสนี้เลย ส่วนหนึ่งนั้นน่าจะเป็นเพราะความแตกต่าง โดยรากฐานของวัฒนธรรมทั้งสองมีน้อยมากเพราะเป็น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶ มยุรี วัดแก้ว, "การศึกษาโครงสร้างสังคมลาวโซ่ง," (วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2521)

วัฒนธรรมเกษตรกรรม"⁷

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์และการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งไม่เคยมีความขัดแย้งกับกลุ่มคนไทยที่อยู่เดิมแต่อย่างใด เนื่องจากรากฐานทางวัฒนธรรมใกล้เคียงกันมาก เพราะเป็นกลุ่มชนเผ่าไทยสาขาหนึ่งซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมมาแต่โบราณ

นอกจากนี้ สุรินทร์ อุดมเวช ได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวไทยทรงดำในปัจจุบันมิได้แตกต่างไปจากดั้งเดิมเท่าใดนัก ดังข้อความ

"สังคมไทยทรงดำในเขตอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรีนั้นเป็นสังคมที่มีประวัติความเป็นมายาวนานถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ และร่องรอยไทยทรงดำ ก่อนหน้าที่จะมาอยู่ในเขตจังหวัดเพชรบุรี กับยุคที่มาอยู่ในเขตจังหวัดเพชรบุรีแล้วนั้น มิได้แตกต่างกันไป ชาวไทยทรงดำ หรือไทดำ แต่เดิมมากับปัจจุบัน ยังมีค่านิยมชนบประเพณีอย่างเก่ายึดถืออยู่คล้ายคลึงกัน"⁸

สุรินทร์ อุดมเวช กล่าวถึงความสัมพันธ์ภายในสังคมและค่านิยมของชาวไทยทรงดำในงานวิจัยเรื่องวรรณกรรมไทยทรงดำ ไว้ดังนี้

"ในด้านความสัมพันธ์ภายในสังคม วรรณกรรมมุขปาฐะของชาวไทยทรงดำบ่งถึงการเคารพนับถือกันตามลำดับอาวุโสในหมู่ญาติอย่างแน่นแฟ้น และบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้วก็ยังคงได้รับการรำลึกถึง ได้รับการแสดงความเคารพอยู่เสมอ ส่วนอำนาจรัฐนั้น ไม่มีความสำคัญใด ๆ ในชีวิตญาติพี่น้อง และแบบธรรมเนียมของหมู่บ้าน มิได้ดำรงอยู่ด้วยระเบียบกฎหมายบ้านเมืองแต่ประการใด ด้านคุณธรรมชาวไทยทรงดำที่พบจากวรรณกรรมมุขปาฐะทั้งหลายบ่งชี้ให้เห็นถึงค่านิยมยกย่องผู้ที่มีคุณงามความดีนับถือคนดีมีความสัตย์"⁹

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷ สุรินทร์ อุดมเวช, วรรณกรรมไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี (เพชรบุรี : วิทยาลัยครูเพชรบุรี, 2528), หน้า 212.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 211.

⁹ สุรินทร์ อุดมเวช, วรรณกรรมไทยทรงดำ (เพชรบุรี : วิทยาลัยครูเพชรบุรี, 2528), หน้า 209.

จากข้อความดังกล่าวสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ของชาวไทยทรงดำนั้น เป็นแบบญาติพี่น้อง ญาติถือขนบธรรมเนียมของหมู่บ้านเป็นหลัก และมีค่านิยมยกย่องการทำความดี

การศึกษาวิจัยวรรณกรรมพื้นบ้านไทยทรงดำของเรไร สืบสุข และคณะกล่าวถึงความเชื่อของชาวไทยทรงดำว่ามีความเชื่อในเรื่องผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ ดังนี้

"ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ มีความเชื่อเกี่ยวกับผีและวิญญาณชาวไทยทรงดำนับถือแถนหรือผีฟ้าเป็นผู้สูงสุด เป็นผู้สร้างโลกและทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏในโลก ดินน้ำลมไฟแสงแดด หรือสิ่งมีชีวิตที่แบ่งเป็นมนุษย์เชื้อชาติต่าง ๆ ให้มีภาษาใช้แตกต่างกัน นอกจากนับถือแถนแล้วยังยึดมั่นในผีบรรพบุรุษ ซึ่งถือว่า มาคุ้มครองปกป้องรักษาอยู่ในบ้านเรือนที่อาศัย เรียกว่า ผีเอือน จึงมีประเพณีเสนเอือน มีความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา โดยยังยึดมั่นและเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม"¹⁰

นอกจากนี้ ได้กล่าวถึงการจัดระเบียบสังคมไว้ว่า

"ลักษณะสังคมของไทยทรงดำเป็นเพียงระดับเผ่าและสังคมของหมู่บ้านเท่านั้น ชาวไทยทรงดำเป็นกลุ่มชนที่มีความรักพวกพ้อง มีน้ำใจ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และถือว่าสมาชิกทุกคนในสังคมเป็นเสมือนเครือญาติกัน โดยยึดหลักการนับถือผีบรรพบุรุษร่วมกันเป็นแกนสำคัญ สถานภาพทางสังคมของฝ่ายชายใหญ่กว่าฝ่ายหญิง โดยสืบเชื้อสายหรือสืบผีฝ่ายพ่อ"¹¹

"การจัดระเบียบสังคม สะท้อนให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตยมีระเบียนการทำงานแบบกลุ่ม เพื่อให้เกิดความสามัคคีและเป็นการวิเคราะห์อุปนิสัยของคนที่ร่วมกลุ่มกันด้วย และ ได้แสดงถึงสถานภาพของชายซึ่งใหญ่กว่าหญิง เรื่องทรัพย์สินมรดก แต่สตรีก็มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของครอบครัวเหมือนกัน และลักษณะความเชื่อต่าง ๆ มีส่วนในการจัดระเบียบสังคมอีกด้วย"¹²

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰ เรไร สืบสุข และคณะ, วรรณกรรมพื้นบ้านไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. (วิทยาลัยครูเพชรบุรี 2523), หน้า 43-44, 54-55

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 70-71.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

สมิตร์ ปิตินันท์ และคณะ ศึกษาวิจัย เรื่องลาวโซ่ง ได้กล่าวถึงความเชื่อของไทยทรงดำ ว่ามีการนับถือผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ

"เดิมก่อนที่จะอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยนั้น ลาวโซ่งนับถือผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ เชื่อถือว่าสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้อยู่ภายใต้อำนาจของผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้นชีวิตของคนจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับผีต่าง ๆ แบบแผนชีวิต และพิธีกรรมของลาวโซ่งจึงเกี่ยวกับผีทั้งประเภทดีและร้าย ซึ่งสามารถบันดาลให้ชีวิตของคนแปรผันไปได้ตามความพอใจของผี ผีของลาวโซ่ง ได้แก่ ผีแกน หรือผีฟ้า เป็นสิ่งสถิตย์อยู่ในเมืองฟ้า หรือสวรรค์คล้ายเทวดา มีอำนาจในการควบคุมชีวิตมนุษย์ตลอดจนดินฟ้าอากาศด้วย ชีวิตมนุษย์นั้น เชื่อว่าเป็นผลผลิตของแกน ฉะนั้นเมื่อลาวโซ่งเกิดเจ็บไข้ หรือเภทภัยต่าง ๆ จึงทำพิธีเสนขอขอร้องให้แกนช่วยเหลือ หัวหน้าแกน เรียกว่า แกนแนน แกนจัต แกนสิง แกนเตาะ ฯลฯ แต่ละแกนมีหน้าที่ต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับการดูแลพฤติกรรมของมนุษย์และดินฟ้าอากาศให้เป็นไปโดยปกติและถูกต้อง ผีบรรพบุรุษ เมื่อคนตายไปแล้ว บุตรหลานและภรรยาจะเชิญผีของบรรพบุรุษให้มาอาศัยอยู่ในบ้าน โดยจัดที่ให้อยู่ในแท่นบูชาหรือ กะล่อห้อง ถ้าเป็นเจ้าก็จัดให้อยู่ในห้องหรือกว๊าน มีการจัดหาอาหารมาเช่นไหว้เป็นประจำ ในโอกาสสำคัญก็จะถูกเชิญมาร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ หรือบอกกล่าวเรื่องราวเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลง และเหตุการณ์ที่สำคัญทางครอบครัวเปรียบเสมือนว่าผีเหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้สืบสายสกุลอยู่ในปัจจุบันด้วย"¹³

สมิตต์ ศรีสิงห์ ศึกษาวิจัย เรื่องวัฒนธรรมไทยโซ่งดำ กล่าวถึงความเชื่อของลาวโซ่ง ในเรื่องผีวิญญาณไว้ดังนี้

"ลาวโซ่ง เชื่อว่าสรรพสิ่งที่หลายที่พวกเขาเกี่ยวข้องล้วนแต่มีผีหรือวิญญาณประจำอยู่ ต้องให้ความเคารพนับถือ ได้แก่ แกน หรือผีฟ้า ลาวโซ่งถือว่าเป็นผีสูงสุด เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลก เป็นอยู่ให้ชีวิตและวิถีการดำเนินชีวิตแก่พวกเขา ดังนั้นเมื่อกราบไหว้หรือทำพิธีกรรม

¹³ สมิตร์ ปิตินันท์ และคณะ, ลาวโซ่ง. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แผนกอิสระสังคมิวิทยา และมนุษยวิทยา, 2530), หน้า 22-23.

ต่าง ๆ ก็มักจะมีการเอ่ยชื่อแกนเสี้ยก่อนเพื่อให้ทราบการกระทำต่าง ๆ แต่จะไม่มีพิธีกรรมเช่น ไหว้แกน นอกจากนี้ยังมีผีบรรพบุรุษ เชื่อกันว่าบุคคลในครอบครัวที่เป็นชาย โดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัว เมื่อตายไปวิญญาณจะมาเป็นผู้คุมครองดูแลบุตรหลานต่อไป เรียกว่า ผีเรือน ในบ้านเรือนของลาวโซึ่งจะจัดห้องไว้สำหรับผีไว้ห้องหนึ่งเสมอ เรียกว่า กะล่อห้อง ทำพิธีเช่นไหว้ตามวาระต่าง ๆ กัน เพื่อให้ผีเรือนอยู่ดีมีสุข ซึ่งก็ส่งผลบันดาลให้ลูกหลานที่เช่นไหว้อยู่ดีมีสุขเช่นกัน"¹⁴

จากข้อความนี้ จะเห็นว่า ไทยทรงดำนับถือผีแกนหรือผีฟ้าเป็นผีสูงสุดและนับถือผีเรือนซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ โดยมีการสร้างห้องที่เรียกว่า กะล่อห้อง ให้เป็นที่อยู่เพื่อการเช่นไหว้ของลูกหลาน

สุจิตต์ วงษ์เทศ กล่าวถึงระบบความเชื่อทรงชาวไทดำไว้ดังนี้

"ระบบความเชื่อเรื่องแกนของพวกไทดำนั้นคงไม่มีอะไรซับซ้อนที่ต้องมีการจัดระเบียบบันทึกไว้เป็นคัมภีร์ ซึ่งการถ่ายทอดประเพณีเหล่านี้ก็ผ่านทาง การบอกเล่าหรือการจดจำที่มีการสอนให้สืบทอดกันต่อ ๆ มา ระบบความเชื่อเรื่องแกนเป็นระบบความเชื่อที่เป็นศาสนา แม้ว่าจะไม่เป็นศาสนาใหญ่อย่างพุทธ ฮินดู และอิสลาม แต่ก็ทำให้เป็นระบบความเชื่อในเรื่องผี ระคนไปด้วยเวทมนตร์คาถาและคุณไสยของกลุ่มชนในระดับเผ่าพันธุ์และท้องถิ่นไม่ หากเป็นระบบความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติบนท้องฟ้าที่มีพหุฐานะภาพที่มนุษย์ต้องสยบกราบไหว้บูชา เช่นสรวงอ้อนวอนเป็นความเชื่อของกลุ่มชนในระดับชนชาติที่มีขอบเขตของการแพร่กระจายในระดับภูมิภาคสังคมของผู้คนเหล่านี้มิได้แยกตัวอยู่อย่างโดด ๆ โดยไม่ติดต่อกับสังสรรค์กับคนไทกลุ่มอื่น ๆ หรือกลุ่มชนที่นับถือพุทธศาสนา และศาสนาใหญ่ ๆ อื่น เช่น ลัทธิขงจื้อไม่ หากมีการติดต่อกันเป็นอย่างดี แต่ลัทธิศาสนาใหญ่ ๆ ก็ไม่ได้เข้าไปครอบงำ จนพวกไทดำและไทขาวต้องทิ้งระบบความเชื่อในเรื่องแกนไม่ จะมีก็ต่อเมื่อกลุ่มชนเหล่านี้โดยเฉพาะพวกไทดำ ที่เคลื่อนย้ายเข้าไปในลุ่มแม่น้ำโขงเข้าไปในประเทศลาว และประเทศไทยแล้วเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา"¹⁵

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁴ สมคิด ศรีสิงห์, วัฒนธรรมไทยโซึ่งดำ (ลาวโซึ่ง) ในจังหวัดนิพนธ์โลกและนิจิตร (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2531), หน้า 67.

¹⁵ สุจิตต์ วงษ์เทศ, ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิเศษพรินติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2534), หน้า 59-60.

จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงระบบความเชื่อในเรื่องแกนของไทดำในเวียดนามว่ายังคงมีความเชื่อถืออย่างเหนียวแน่นในปัจจุบันนี้ ส่วนไทดำที่อพยพมาอยู่ในประเทศไทย ส่วนใหญ่ปรับเปลี่ยนเป็นนับถือศาสนาพุทธ

ในเรื่องอุปนิสัยของชาวโซ่ง สมทรง บุรุษพัฒน ศึกษาวิจัยเรื่อง การเล่นคอนของลาวโซ่งที่บางกุง กล่าวถึง ลักษณะอุปนิสัยของไทยทรงดำ สรุปได้ดังนี้

"อุปนิสัยของผู้ไททรงดำว่า โดยทั่วไปรื่นเริงแจ่มใส สุขุมเยือกเย็น ชยัน ชอบอิสระ ไม่ตื่นข่าว ไม่หลงเชื่ออะไรง่าย ๆ มีความอดทนเรียนเก่ง อยู่กันเป็นพวกเป็นหมู่ชอบอยู่บนดอย ไกลป่าหรือพีชเขาลำเนาไพร ชอบความสงบรักธรรมชาติ"¹⁶

ชาคริต อนันทรารวัน กล่าวถึงไทดำว่า "เป็นผู้มีความกรุณามาก ใจดี อารมณ์อ่อนไหวง่าย บ้านสะอาด โดยปกติพวกนี้มีความสะอาดพอสมควร มีความขยันขันแข็งน้อยกว่า เวียดนาม แต่ขยันกว่าไทยขาว"¹⁷

นิพนธ์ เสนาพิทักษ์ กล่าวสรุปถึงลักษณะอุปนิสัย โดยทั่วไปของไทยทรงดำว่า "เป็นคนขยันขันแข็ง ชอบเสียงเพลงและดนตรี ดนตรีพื้นบ้านคือแคน ลาวโซ่งชอบฟังเสียงแคน ใช้แคนประกอบการละเล่นเกือบทุกชนิด ชอบฟังการแอวลาว"¹⁸

เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของไทยทรงดำ สุนันท์ อุดมเวช ได้สรุปไว้ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁶ สมทรง บุรุษพัฒน, การเล่นคอนที่บางกุง (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล 2524) หน้า 11-12.

¹⁷ ชาคริต อนันทรารวัน, ระบบหน่วยเสียงในภาษาไทยบ้านป่าหนาด ปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521) หน้า 2.

¹⁸ นิพนธ์ เสนาพิทักษ์, ประวัติไทยโซ่ง (กรุงเทพ, โรงพิมพ์อักษรพิทยา, 2521), หน้า 11.

"จากวรรณกรรมไทยทรงดำที่รวบรวมเป็นข้อมูลมาได้จะพบว่าเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ เทคโนโลยี ชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละคน บ่งชี้ให้เห็นชัดเจนว่าชาวไทยทรงดำแต่ไหนแต่ไรมา มีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย ตามแบบชุมชนในที่ราบอาศัยการเกษตรจับปลา ชายของป่าและล่าสัตว์ เล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นการยังชีพ สังคมไทยทรงดำ เปลี่ยนจากสังคมล่าสัตว์มาเป็นสังคมเกษตรมา ช้านานแล้ว ปัจจุบันถึงไทยทรงดำแถบอำเภอเขาย้อยนี้ ที่มีอาชีพออกป่าล่าสัตว์ก็มีอยู่บ้าง แต่อาชีพ ที่ยึดถือเป็นหลักก็คือ การทำนา การทอผ้า การจักสานด้วยไม้ไผ่"¹⁹

จากบทความดังกล่าว สรุปได้ว่าไทยทรงดำ มีอาชีพการเกษตรเป็นหลักและมีความเป็น อยู่อย่างเรียบง่ายตั้งแต่สมัยดั้งเดิม

สุจิตร์ นิทรศการชีวิตไทยโซ่ง กล่าวถึงอาชีพของชาวไทยทรงดำไว้ดังนี้

"อาชีพสำคัญและอาชีพหลักของไทยโซ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่การทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ อาชีพรองลงมาได้แก่ การเลี้ยงไหม ทอผ้า จักสาน ตัดไม้ ล่าสัตว์ งานหลักของผู้ชาย คือการทำนา ผู้หญิงต้องช่วยทำนาทำไร่ ทอผ้า ต้ข้าว เลี้ยงไหม"²⁰

อาหารการกินของชาวไทยทรงดำ สมคิด ศรีสิงห์ กล่าวไว้ดังนี้

"อาหารประจำวันที่สำคัญคือข้าวที่นิยม คือข้าวเหนียว กับข้าวจะปรุงอย่างง่าย ๆ เช่น ปลาจ๋า (ปลาทะเล) ใช้ผักต่าง ๆ จิ้มปลาร้า ในปัจจุบันนิยมกินอาหารแบบไทยกันมากขึ้น คือ แกงส้ม แกงจืด น้ำพริกกะปิ หอยตอง โดยปกติโซ่งจะประหยัดด้านอาหารการกิน โดยเฉพาะปีที่ ทำไร่นานาได้ผลน้อย"²¹

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁹ สุพันธ์ อุดมเวช, "ไทยทรงดำชนเผ่าไทยในเพชรบุรี" เมืองโบราณ 17 (ตุลาคม-ธันวาคม 2534) หน้า 54.

²⁰ "สุจิตร์นิทรศการชีวิตชาวไทยโซ่ง" ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม : วิทยาลัยครู นครปฐม, 2530, หน้า 6.

²¹ สมคิด ศรีสิงห์, วัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2531), หน้า 105.

สุขสมาน ยอดแก้ว กล่าวถึงอาหารในชีวิตประจำวันชาวไทยทรงดำ ในเอกสารเรื่องชนกลุ่มน้อยในจังหวัดเพชรบุรี ไว้ว่า

"ชาวไทยทรงดำบริโภคข้าวเจ้า และข้าวเหนียว ข้าวเหนียวนั้นนึ่งใส่ภาชนะที่เรียกว่า กะแอมซึ่งทำด้วยไม้ซุงเป็นภาชนะมีฝาปิด กับข้าวมีลักษณะเฉพาะกลุ่มชน ได้แก่ แจ่ว (น้ำพริกปลาร้า) แกงหน่อไม้เปรี้ยว แกงหน่อไม้ดองกับไก่กับปลา แกงผ่า (ผ่ามีลักษณะคล้ายแทนเป็นเม็ดเล็ก ๆ สีเขียวนำมาแกงแบบแกงคั่ว) จูบ (ยำผักชนิดต่าง ๆ เช่น ผักบุ้ง ผักเปราะ) แกงหยวก (แกงเผ็ดใส่ลูกอ๊อดตัวเล็ก ๆ) ลูกเขียดเคล้าเกลือตากแห้งทอดในน้ำมันในกรอบเป็นเครื่องเคียง นอกจากนี้อาหารที่รับประทานโดยทั่วไป เช่น แกงเผ็ดหมู ผัดพริกขิง ตุ่นผักกับไก่"²²

เกี่ยวกับภาษาของชาวไทยทรงดำ พ. ลินธูเสก กล่าว ไว้ว่า "ลาวโซ่งมีภาษาพูดของเขา โดยเฉพาะสำเนียงผิดเพี้ยนจากลาวเวียงจันทน์ลาวทางภาคอีสานไม่มากนัก มีตัวหนังสือคล้ายหนังสือลาว และมีระเบียบภาษาเช่นเดียวกับภาษาไทย"²³

นิพนธ์ เสนานิทัศน์ ได้กล่าวถึงการเขียนหนังสือของชาวไทยทรงดำว่า "การเขียนนิยมเขียนในสมุดพับเป็นชั้น ๆ เช่นเดียวกับสมุดข่อย"²⁴

สมิตร ปิตินันท์ กล่าวถึงการใช้ภาษาในการสื่อสารของชาวไทยทรงดำไว้ดังนี้

"ภาษาไทยดำ หรือภาษาลาวโซ่ง จัดอยู่ในตระกูลภาษาไทย สาขาคะวันตักเฉียงใต้ ภาษาโซ่ง แตกต่างและแปรผันไปจากภาษาไทยภาคกลางเล็กน้อย ลาวโซ่งใช้ภาษาของตนเอง

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²² สุขสมาน ยอดแก้ว, รายงานผลการวิจัยภาษาโซ่ง หรือ ไทยทรงดำ. (อัตลำนานา), วิทยาลัยครูเพชรบุรี.

²³ พ. ลินธูเสก "ชีวิตวัฒนธรรมและประเพณีไทยทรงดำ" วารสารวัฒนธรรมไทย (ปีที่ 4 ฉบับที่ 11, 2512) หน้า 43.

²⁴ นิพนธ์ เสนานิทัศน์ "ประวัติไทยโซ่ง" ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : โรงพิมพ์อักษรนิเทศ, 2521), หน้า 12.

พูดจาติดต่อกันระหว่างมากลาวโซ่งด้วยกัน แต่จะใช้ภาษาไทยภาคกลางพูดจาติดต่อกับคนนอกหรือคนไทยอื่น ๆ คนรุ่นเก่าที่มีอายุสูงจะพูดภาษาไทยกลางได้ไม่ล้นทักนัก แต่เด็กรุ่นใหม่ต้องเข้าโรงเรียนและใช้ภาษากลางเป็นสื่อในการติดต่อกันเป็นประจำ จึงใช้ภาษาไทยกลางได้อย่างคล่องแคล่ว เหมือนเด็กไทยอื่น ๆ โดยทั่วไป"²⁵

การสื่อสารในชีวิตประจำวันภายในกลุ่มชนไทยทรงดำจะใช้ภาษาพื้นบ้านไทยทรงดำของตนเองพูดจาติดต่อกัน และใช้ภาษาไทยกลางกับคนภายนอกกลุ่ม ชาวไทยทรงดำรุ่นใหม่ต้องเข้าโรงเรียนจึงทำให้ใช้ภาษาไทยกลางได้อย่างคล่องแคล่วขึ้น

สมพนธ์ สุขวงศ์ กล่าวถึงลักษณะของภาษาไทยทรงดำ ไว้ว่า

"เชื่อกันว่าภาษาลาวโซ่งมีความสัมพันธ์กับภาษากลุ่มไทดำ ไทขาว และมีทางเสียงคล้าย ๆ กับไทยพวน แต่ของลาวโซ่งมีเสียงสั้นกว่า"²⁶

สมคิด ศรีสิงห์ ได้กล่าวถึงภาษาไทยทรงดำ ในงานวิจัยวัฒนธรรมไทยโซ่ง สรุปได้ดังนี้

"ภาษาเขียน มีลักษณะคล้ายอักษรไขว้ผู้ไทย และอักษรไทยถิ่นต่าง ๆ แถบอ่าวตังเกี๋ย ตัวอักษรโซ่งน่าจะได้รับอิทธิพลจากรูปแบบอักษรล้านช้าง ซึ่งต้องอักษรล้านช้างก็ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบอักษรไทยสมัยสุโขทัย โดยผ่านทางล้านนาไทยอีกทอดหนึ่ง แต่เอกสารของไทยโซ่งไม่ปรากฏศักราชและหลักฐานศิลาจารึกใด ๆ โดยแน่ชัด จึงไม่สามารถสันนิษฐานได้ว่าอักษรชนิดนี้มีมาแต่สมัยใด"²⁷

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁵ สมิตร์ ปิตินันท์ และคณะ, ลาวโซ่ง (กรุงเทพ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521) หน้า 20.

²⁶ สมพนธ์ สุขวงศ์, "ไทยทรงดำ" วารสารเพชรบุรี (ฉบับที่ 1 ปีที่ 3 2506), หน้า 18.

²⁷ สมคิด ศรีสิงห์, วัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2531) หน้า 105.

ในสูจิบัตรนิทรรศการชีวิตชาวไทยโซ่ง วิทยาลัยครูนครปฐม กล่าวถึงภาษาและหนังสือของชาวไทยทรงดำไว้ดังนี้

"ผู้ไทยโซ่งมีภาษาและหนังสือเป็นของตนเอง โดยเฉพาะสระและพยัญชนะคล้ายภาษาลาว สำเนียงการพูดคล้ายคลึงกับสำเนียงทางภาคอีสาน และมีส่วนใกล้เคียงไปทางภาคเหนือ สำเนียงการออกเสียงสั้นกว่าภาษาไทยเล็กน้อย เช่น คำว่าออกลูก ไทยโซ่งเสียงว่า "เออะลูะ" คำว่า ยาก ไทยโซ่งออกเสียงว่า ยะ คอกควาย ไทยโซ่งออกเสียงว่า "เกะกวาย" ภาษาไทยโซ่ง หรือภาษาไทยดำเป็นภาษาเดียวกัน หนังสือแบบเรียนภาษาไทยคำที่ใช้เรียนในเวียดนาม ซึ่งใช้เรียนในหมู่บ้านไทยดำ ที่รัฐโอไฮโอ สหรัฐอเมริกา ศัพท์และความหมายก็เหมือนภาษาโซ่งที่ใช้อยู่ในประเทศไทย"²⁸

3. วรรณกรรมที่เกี่ยวกับเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ

เอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือประเพณีการแต่งกายและแต่งทรงผมที่เป็นระบบแบบดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำ ซึ่งสุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ ได้กล่าวไว้โดยสรุปได้ดังนี้

"เครื่องแต่งกายของชาวโซ่งแบบดั้งเดิมนั้นนิยมใช้ชุดสีดำ หรือครามแก่เป็นพื้น ซึ่งเป็นสีที่ย้อมมาจากคราม จนได้ชื่อเรียกกัน ลาวทรงดำเครื่องแต่งกาย แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และชุดที่ใช้ในโอกาสพิเศษ ซึ่งเรียกว่า เสื้อฮี ชุดธรรมดาที่ใช้กันในชีวิตประจำวันของลาวโซ่งนั้น เสื้อของผู้ชาย เรียกว่า เสื้อโท เสื้อของผู้หญิง เรียกว่า เสื้อก้อม ผู้ชายมักสวมเสื้อโทกับกางเกงขาก๊วยสีดำ หรือครามแก่ซึ่งคล้ายกับกางเกงของจีน ผ้าซิ่นหรือผ้าถุงของผู้หญิง ทำด้วยผ้าไหมย้อมสีครามแก่ มีลายสีขาวสลับเป็นทางเล็ก ๆ คล้ายลายบนผลแดงโมที่เชิงซิ่นจะติดตีนซิ่นทอเป็นลวดลายต่างหาก ซึ่งตีนซิ่นนี้เมื่อสวมมีตาข่ายต้องเสาะออกเพื่อแสดงถึงการ

²⁸ "สูจิบัตรนิทรรศการชีวิตชาวไทยโซ่งศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม" (นครปฐม : วิทยาลัยครูนครปฐม, 2530), หน้า 10-11.

ไว้ทุกซ์ให้สามี วิธีนั่งขึ้นของหญิง ไช้ต่างไปจากที่คนไทยนั่ง คือจะไม่ขมวดชายพกไว้ด้านข้างเอว แต่จับผ้ามาทบกันตรงกลาง ให้จับแยกจากกันแล้วขมวดไว้ตรงหน้าท้องคือขึ้นข้างหน้าให้ยกสูงกว่าด้านหลัง เพื่อความสะดวกในการก้าวเดินและการทำงาน

หญิงชาว ไช้ที่แต่งงานแล้วยังนิยมคาดอกด้วยผ้าคาดอกที่เรียกว่า ผ้าเปียว ซึ่งทำด้วยผ้าฝ้ายสีครามแก่เช่นเดียวกับเสื้อก้อมเสื้ออีของชาว ไช้ จะใช้ในโอกาสพิเศษ เช่น คู่บ่าว-สาว ใช้สวมในพิธีแต่งงาน หนุ่มสาวใช้สวมเล่นคอนเล่นแคน เขย - สะไก้ ใช้สวมในพิธีเสนเรือน พิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งพิธีศพด้วย รูปแบบทรงผมนิยมเกล้าผมแบบต่าง ๆ อย่างประณีต ทั้งในชีวิตประจำวัน และในโอกาสพิเศษการเกล้าผมนั้น ชาว ไช้ เรียกว่า บั้นเกล้า ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปตามช่วงอายุของผู้หญิงชาว ไช้"²⁹

ลักษณะการแต่งกายในโอกาสพิเศษของไทยทรงดำ สุมิตร ปิติพัฒน์ ได้กล่าวไว้ดังนี้ "เสื้อที่ใช้ในโอกาสพิเศษนั้นเรียกว่า เสื้ออี เป็นเสื้อที่ทำด้วยผ้าฝ้ายย้อมครามแล้วนำมาตัดเย็บตกแต่งด้วยมืออย่างสวยงาม มีอยู่ 2 แบบ คือ แบบของชายและของหญิง แต่ละแบบมีลักษณะและการตกแต่ง ไม่เหมือนกัน ในสมัยก่อนจะมีเสื้ออีกันทุกคน แต่ปัจจุบันอาจยืมกันใส่หรือจ้างวานคนที่เย็บเป็นให้เย็บให้แล้วจ่ายเงินในอัตราตัวละประมาณ 300 - 400 บาท ซึ่งต่างกับสมัยก่อนที่แม่จะเป็นคนเย็บเสื้ออีนี้ให้ลูก ๆ ทุกคน เสื้ออีของชาว ไช้ จะใช้ในโอกาสพิเศษ เช่น คู่บ่าว-สาว สวมใส่ในพิธีแต่งงาน หนุ่ม ๆ สาว ๆ ใช้สวมใส่เล่นคอน เล่นแคน เขยและสะไก้ สวมใส่ในเวลาทำพิธีเสนเรือน พิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งพิธีศพด้วย"³⁰

จากข้อความดังกล่าวสรุปเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายในโอกาสพิเศษต่าง ๆ ว่า ทุกคนทั้งผู้ชายและผู้หญิง จะต้องใช้เสื้ออี สวมใส่ในงานประเพณีกันทุกคน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁹ สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ, ลาว ไช้. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แผนกอิสระสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา, 2520), หน้า 27-30.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับของชาวไทยทรงดำ เรไร สืบสุขและคณะ ได้กล่าว ไว้ดังนี้

"ในนิทานและเพลงขับ มีกล่าวถึงบ้างเล็กน้อย ส่วนมากเป็นเครื่องประดับ เช่น นิทานเรื่องอีทล้าอีทลอน มีเครื่องประดับ เปาะแขน บ่องหู สร้อยลิน แหวนมือ และในเพลงขับกล่าวถึงทรงผมนั้นกล่าวว่า ทางผมที่ห้อยงามเหมือนหางม้า เลื้อยลายดอกสองแถว เลื้อยลิลิลายบัว ซึ่งคงเป็นลายที่ใช้ปักเสื้ออีอันเป็นเสื้อที่ใช้สวมในพิธีกรรมต่าง ๆ ผ้าแพรที่ใช้ห่มซึ่งหญิงสาวที่ยังมิได้แต่งงานจะห่มผ้าแถบสีดำเท่านั้น และกล่าวถึงเครื่องประดับ เช่น สายสร้อยผาหวาย สร้อยขี้ตม้น ปล้องอ้อยแหวน"³¹

เกี่ยวกับผ้าทอพื้นบ้านของชาวไทยทรงดำ สุมาลย์ โทมัส กล่าวไว้ใน หนังสือ ผ้าพื้นเมือง ดังนี้

"ผ้าของลาวโห่งส่วนใหญ่จะเป็นฝ้าย ผ้าชิ้นของผู้หญิง โห่งทอจากฝ้ายแกมไหมย้อมสีครามแกมมีลายสีขาวสลับเป็นทางเล็ก ๆ คล้ายลายบนผลแดงโม เรียกว่า ลายชะโต ผ้าลายชะโตนี้เป็นผ้าหนาทอด้วยฝ้ายสีดำ (Indigo) ทอกลบไหมสีแดง ลวดลายตกแต่งบนผ้าทอของชาวโห่งทำจากชิ้นผ้าสีต่าง ๆ พบให้เกิดมุมและเย็บติดกับผ้า จัดรูปลายเป็นแบบลายเรขาคณิตล้วน ๆ นอกจากนี้ก็มีลายชอกุด ซึ่งเป็นลายปักที่มีชื่อเสียงมากของโห่ง เป็นลายปักด้วยไหมเส้นเล็ก ๆ บนพื้นผ้า มักทำเป็นรูปลายของรูปวงกลมคล้ายลายดอกไม้ ที่น่าทึ่งคือลายนี้จะมีทั้งสองด้านของผ้า และเป็นลายที่ไม่อาจหาจุดเริ่มต้นและจุดจบของลายได้ ลวดลายที่ใช้ปักเสื้ออีของทั้งหญิงและชายที่นิยมกันมาก คือลายดอกบัว ลายแปดขอ ลายเอื้อขอ และลายชอกุด"³²

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³¹ เรไร สืบสุข และคณะ, วรรณกรรมพื้นบ้านชาวไทยทรงดำ (เพชรบุรี : วิทยาลัยครูเพชรบุรี, 2523), หน้า 41

³² สุมาลย์ โทมัส, ผ้าพื้นเมือง (เอกสารวิชาการหมายเลข 34 สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2525), หน้า 17-20

ข้อมูลดังกล่าวนี้สรุปให้เห็นว่า ลายที่ปรากฏบนผ้าชิ้น ซึ่งทอด้วยผ้าใยแกมไหมย้อมสีครามเข้ม มีลายเป็นเส้นแนวตั้งสีขาว เรียกว่า ลายชะโตหรือลายแดงโม ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของผ้าชิ้นไทยทรงดำ ส่วนการประดับตกแต่งลวดลายบนเสื้อผ้า จะใช้ลวดลายทรงเรขาคณิต ซึ่งที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือ ลายชอกูดมีลักษณะเป็นรูปกลมคล้ายดอกไม้

ลักษณะการแต่งกายของฝ่ายชายในประเพณีเล่นคอน สมคิด ศรีสิงห์ กล่าวไว้ดังนี้

"เมื่อจัดคนพร้อมก็จัดเตรียมของ ใช้ที่จำเป็นในการเดินทางบรรจุของ ใช้เบ็ดเตล็ดส่วนตัวเรียกว่า "หลวม" ลักษณะของกระเบื้องหลวมติดด้วยผ้าสีดำเป็นรูปคล้ายรังผึ้ง ภายในมีลวดลายชิ้นทำเป็นผ้าติดได้ มีสายยาวสองข้างหัวท้ายของกระเป๋ า เอาสายทั้งสองไปผูกไว้ด้านหลังของเอวกระเป๋ าหลวมที่ว่ นี้ ประดิษฐ์อย่างสวยงามตกแต่งในด้านความคิดและฝีมือ เมื่อเตรียมตัวเสร็จก็แต่งชุดส้วงก้อม เสื้อก้อม บางคนใส่เสื้อเชิ้ตไว้ข้างในแล้วใส่เสื้อก้อมทับไปอีกชั้นให้ปกเสื้อเชิ้ตออกมาข้างนอกเรียกว่า คอแก่น หมายถึง คอสองชั้น"³³

จากข้อความดังกล่าวนี้ อธิบายถึงเครื่องใช้สำหรับใส่ของส่วนตัว เบ็ดเตล็ดของผู้ชายไทยทรงดำซึ่งมีลักษณะพิเศษ เรียกว่า หลวม นำมาคาดไว้ที่สะเอวจึงเป็นเครื่องประดับที่สวยงามไปในตัว และอธิบายถึงลักษณะวิธีการสวมเสื้อ 2 ตัว

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการแต่งกายของผู้หญิงไว้ว่า

"ผู้หญิงนุ่งชิ้นพื้นดำ สลับลายเส้นสีขาวเป็นลายทางลงมา เสื้อแขนยาวทรงกระบอกตัดเสื้อเย็บเข้าตัว คอตั้งผ่าอกตลอด บางครั้งหญิงชาวโซ่งไม่ใช้เสื้อก้อม แต่ใช้ผ้าคาดอก เรียกว่า ผ้าเปี้ยวมีลวดลายปักไว้ที่ชายผ้าทั้งสองข้าง หญิงที่แต่งงานแล้วจะใช้ผ้าเปี้ยวสีดำ หรือครามแก่ หญิงสาวจะใช้ผ้าเปี้ยวย้อมสีต่าง ๆ"³⁴

³³ สมคิด ศรีสิงห์, วัฒนธรรมโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2531) หน้า 95.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 102

สุจิตต์ วงษ์เทศ ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเครื่องแต่งกายผู้หญิงไทยดำนับลาวโซ่ง ในประเทศไทยว่า

"ผู้หญิงไทยดำนุ่งผ้าถุงสีดำ หรือสีน้ำเงินเข้มมีเส้นเป็นทางตามแนวตั้งลงมา แบบเดียวกับผ้าถุงของผู้ลาวโซ่งที่เขาย้อยเมืองเพชรบุรี ซึ่งดูเหมือนว่ามีผ้าถุงเท่านั้นที่ยังแสดงให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์กับพวกลาวโซ่งในประเทศไทยซึ่งข้าพเจ้าคิดว่า ผ้าถุงแบบนี้ที่มีริ้วเป็นเส้น ๆ ประดับเช่นนี้คงเป็นแบบแผนเดิมของไทยดำมาก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นนุ่งผ้าพื้นดำที่แพร่หลายในปัจจุบัน"³⁵

ข้อมูลดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า เครื่องแต่งกายของไทยทรงดำโดยเฉพาะผ้าซิ่นซึ่งมีลายเป็นแนวตั้งลงมา มีลักษณะเช่นเดียวกับผ้าซิ่นของไทยดำในเวียดนามซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาก่อนอย่างแน่นอน

ในหนังสือไท - กะได ได้กล่าวถึงเครื่องแต่งกายของชาวโซ่งในจังหวัดสุพรรณบุรีไว้ดังนี้

"สำหรับหญิงไทดำที่บ้านดอนมะเกลือ จังหวัดสุพรรณบุรี แม้จะเรียกตนเองว่าโซ่ง แต่ก็ได้รับการประเพณีคนไทดำไว้อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายหญิงสูงอายุชาวโซ่งยังคงนุ่งซิ่นแดงไหม และสวมเสื้อก้อมสีครามอยู่ในชีวิตประจำวันซิ่นแดงไหมของลาวโซ่ง 3 ท่อนทำด้วยฝ้ายสีน้ำเงินเข้มหรือสีม่อฮ่อม มีลายเป็นทางเล็ก ๆ สีขาว ซิ่นนี้ยาวพอคลุมเข่ามิดเท่านั้นมิได้ยาวกรอมเท้า วิธีนุ่งผ้าก็ยังเป็นแบบเดียวกันกับพวกไทดำ ในลาว และเวียดนาม คือ จับชายสองข้างเข้ามากระทบกันตรงกลาง เสื้อสวมของหญิงลาวโซ่งเป็นสีครามทั้งตัว แขนยาวและตัวแคบ ตัวเสื้อผ่าหน้าตลอด ติดกระดุมเงินมียอดแหลมอย่างถักติดกันเป็นเส้น ลักษณะของซิ่นที่ชาวโซ่งสวมใส่ดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นแบบเดียวกับที่ผู้หญิงไทยดำที่เมืองหวาด ซึ่งจัดเป็นหัวเมืองของเวียดนาม การใส่ผ้าฝ้ายก็ดี และการนุ่งผ้าถุงสูงขึ้นมาแทนที่จะกรอมเท้าก็ดี น่าจะเหมาะสมดีสำหรับผู้ที่อยู่

³⁵ สุจิตต์ วงษ์เทศ, ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม (กรุงเทพฯ : พิศนาคะ ปรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์, 2534), หน้า 63.

นอกตัวเมืองใหญ่"³⁶

จากข้อมูลดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงลักษณะของเครื่องแต่งกายและวิธีการนุ่งผ้าชั้นของผู้หญิงไทยทรงดำว่ามีวิธีการนุ่ง โดยการจับชายผ้าทั้งสองข้างเข้ามากระทบกันตรงกลาง สวมเสื้อก้อม ซึ่งเป็นเสื้อตัวแคบแขนยาวผ่าหน้าตลอดตัดกระดุมเงินซึ่งมีลักษณะยอดแหลม และยังสามารถได้ว่าผ้าชั้นของไทยทรงดำเพชรบุรีมีลักษณะเหมือนกับผ้าชั้นของชาวไทดำที่เมืองหวาดประเทศเวียตนาม

ลักษณะการแต่งกายและอาชีพในครัวเรือนของไทยทรงดำ หม่อมตุงฎี บริพัตร ณ อยุธยา ได้กล่าวไว้ในหนังสือรำไทย ดังนี้

"หม่อมสาวแต่งกายหลายแบบคล้าย ๆ ไทยลาวสาขาคอื่นมีพวกผู้ไทยดำและลาวพวน เป็นต้น คือนิยมสีดำ เกลาผมสูง และนิยมเครื่องประดับเป็นเงิน เช่น กำไลข้อมือเงิน กำไลข้อเท้าเงิน และกระดุมทำด้วยเงิน ชายใส่เสื้อกุ่มเย็บผ่าอก ผูกกับแทนกระดุม ใส่กางเกงขายาว เวลาไปเที่ยวคล้องผ้าสองชาย หญิงถลกผ้าด้านหน้าค่อนข้างสูงหญิงสาวรุ่นนิยมไว้ผมประป่า อายุพ้น 20 แล้ว ก็มุ่นมวยสูงเอียงไปข้างหนึ่ง ปล่อยปลายผมให้ช้อยออกมาจากมวยถ้าเป็นหญิงมีเรือนแล้วก็มุ่นไว้เรียบร้อย

เครื่องนุ่งห่มเหล่านี้ โข่งทำขึ้นใช้เองในครัวเรือนทั้งสิ้น เมื่อว่างจากการทำนา ผู้หญิงก็ปั่นฝ้ายทอผ้าผู้ชายก็จักสานเครื่องใช้ต่าง ๆ ในครัวเรือนตน เช่น กระบุง"³⁷

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁶ คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ไท-กะได เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับสตรี ไทดำ-ตั้ง-หลี่ (กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 11.

³⁷ ตุงฎี บริพัตร ณ อยุธยา, รำไทยศิลปการนุ่งผ้าพื้นเมืองภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลิศแอนด์เพรส จำกัด, 2535), หน้า 9.

สุนันท์ อุดมเวช เขียนบทความเรื่อง เล่าชานตำนานผ้าไหมในเวียดนาม เกี่ยวกับที่มาของการทอผ้าชิ้นไว้ดังนี้

"เป็นคำถามที่ไม่มีคำตอบมาช้านานว่าเหตุใดชาวไทดำ เมืองเพชรบุรีจึงทอชิ้นด้วยไหมยืนสีแดง และทอปิดทับไหมยืนสีแดงนั้นด้วยด้ายพุ่งสีครามเข้มหรือสีดำ จมมองแทบไม่เห็นสีแดงหรือว่าจะเห็นก็เป็นเพียงเงา ๆ ของสีแดงที่ถูกซ่อนไว้เท่านั้น ชาวไทดำที่หนองปรุง จังหวัดเพชรบุรี ตอบได้เพียงว่า ทอแบบนี้สืบต่อมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ไทดำเมืองวาดซึ่งมีชิ้นรูปลักษณะเดียวกันกับไทดำเพชรบุรีก็มีวิธีการทอเช่นเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า ชิ้นซ่อนหัวใจ"³⁸

นอกจากนี้ยังให้ข้อสังเกตลายผ้าชิ้นของ ไทเมืองวาดกับผ้าชิ้นไทยทรงดำไว้ดังนี้

"ผ้าชิ้นของ ไทดำเมืองวาด จะมีลายชาวอมฟ้า เป็นระยะตามแนวเส้นยืนเช่นเดียวกับไทดำหรือโห่งที่จังหวัดเพชรบุรีที่เราเรียกว่า ลายตากับ ลายตากู่ หรือลายแดงโม และชาวไททั่วถิ่น ในเวียดนามก็มี ไทเมืองวาดเท่านั้นที่มีลายสีขาวยืนเหมือนไทดำเมืองเพชรบุรีกับเป็นพื้นองมาแต่ปางบรรพ์"³⁹

จากบทความดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงกรรมวิธีในการทอผ้าชิ้นของไทยทรงดำเมืองเพชรบุรี ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับการทอผ้าชิ้นของไทดำเมืองวาด สันนิษฐานได้ว่าดั้งเดิมคงมีบรรพบุรุษเดียวกัน

มนู อุดมเวช ได้กล่าวถึงลักษณะของการแต่งกายแบบดั้งเดิมของไทยทรงดำซึ่งสัมพันธ์กับไทดำเมืองวาด ไว้ดังนี้

"ผู้หญิงเมืองวาดทุกคน สวมเสื้อก้อม คือเสื้อแขนยาวรัดรูป สาบหน้ามีกระดุมแผ่นเงิน ลวดลายงดงามเป็นสองแถวยาวขึ้นไปถึงคอ ส่วนคอเสื้อนั้นเป็นคอกลมไม่มีปกและแคบติดคอ หญิง

³⁸ สุนันท์ อุดมเวช, "เล่าชานตำนานผ้าไหมในเวียดนาม" ตีเออร์ธ 2000.

9 (เมษายน 2537), หน้า 56-57.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

สูงอายุจะใช้เส้นสีน้ำเงินเข้มดำอันเป็นแบบโบราณ ผ้าชิ้นที่นุ่งเป็นผ้าย้อมครามเข้มเกือบดำมีลายทางยาวเป็นเส้นเล็ก ๆ อย่างที่ไทยทรงดำ หรือลาวโซ่งเพชรบุรี เรียกว่า ลายแดงโม เรื่องของชิ้นลายแดงโมนี้ ในเขตเวียดนามทั้งหมดเห็นจะมีแต่เมืองวาดเท่านั้น ทำให้ต้องคิดว่า โซ่งหรือไทยทรงดำ ในเขตเพชรบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี และอีกหลาย ๆ แห่งในประเทศไทยนั้น อาจมาจากเมืองวาด หรือไม่มีบรรพบุรุษร่วมกันกับไทเมืองวาด เพราะแต่งตัวเหมือนกันมาก ผ้าชิ้นก็มีรูปแบบและลวดลายเหมือนกัน"⁴⁰

มณู อุดมเวช และคณะ เขียนบทความเรื่องผ้าไทดำในเพชรบุรีและลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา กล่าวถึงสีและลายผ้าของเครื่องแต่งกายไทยทรงดำ ไว้ดังนี้

"ลายผ้าไทดำ ที่ตำบลหนองปรุง เพชรบุรี อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ ลายปะผ้า ลายปัก และลายทอ

ลายปะผ้า เป็นลายที่ใช้มาก เช่น ลายเส้นอี ลายกระเป๋าคาดเอวผู้ชาย ซึ่งลายปะผ้าทำด้วยวิธีการพับผ้าเป็นมุม แล้วปะตรงซอกกันเป็นลายที่ต้องการ ในระยะหลังนี้มีการใช้กระจกหรือเลื่อมติดกลางลายให้ดูแวววาวขึ้นด้วย ลายต่าง ๆ ที่ทำขึ้นด้วยวิธีนี้ เป็นลายที่ตัดแปลงมาจากดอกไม้ต่าง ๆ เช่น ลายดอกจัน ลายดอกบัว สีที่ใช้มาแต่ดั้งเดิม เป็นสีที่ย้อมด้วยวัสดุธรรมชาติ เช่น เปลือกไม้ ผล และ ดอกไม้ต่าง ๆ มีสีหลักอยู่ 4 สี คือ เขียว ขาว แดง เหลืองหรือส้ม

ลายปัก ลายปักหรือลายแล้ว เป็นการปักโดยยึดการนับเส้นด้ายเป็นหลัก ใช้ในการทำลวดลายหน้าหมอน ผ้าเปี้ยว และปักประกอบลายปะผ้า ในเส้นอี ชื่อลายที่ปรากฏ มีทั้งลายที่มาจากเครื่องมือ เครื่องใช้บางอย่าง และลายดอกไม้คล้าย ๆ กับลายปะผ้า ได้แก่ ลายชอกุด ลายดอกเต้า ลายดอกผักแว่น ลายหยักแบบเรขาคณิต คล้ายลายทอผ้าอีสาน สีที่ใช้ก็เช่นเดียวกับสีลายปะผ้า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁰ มณู อุดมเวช, "ไทดำเมืองวาด", ดิเลิธ 2000. (ปีที่ 2 ฉบับที่ 16 2538), หน้า 70-71.

⁴¹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ผ้าไทย. (กรุงเทพ : โรงพิมพ์-คุรุสภาลาดพร้าว, 2537), หน้า 87-88.

ลายทอ การทอผ้าของชาวไทดำในเพชรบุรีแต่เดิม มักจะทอเป็นลายขัดธรรมดา หรือ ทอลายสอง ลวดลายที่ได้จากการทอมักเกิดจากการสลับสีเส้นด้ายชนิดลวดลายเส้นตรงไม่เป็นลาย สลับซับซ้อนเหมือนลายผ้าซิ่นอีสาน ลายทอผ้าซิ่น ประกอบด้วยหลายลาย เช่น ลายตาหมู ลายตาไก่ หรือ ตาคู ลายก้านถางหรือตาข้าว ลายประ และเมื่อประกอบกันแล้ว เรียกว่า ลายแดงโม หรือ แดงไทย สีที่ใช้เป็นสีที่ย้อมจากธรรมชาติ การทอผ้านุ่งจะใช้สีนิลหรือน้ำเงินแก่ สลับขาวหรือฟ้า"⁴¹

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้เห็นถึงศิลปะการสร้างสรรคัลวดลายต่าง ๆ บนผืนผ้าที่ได้ แรงบันดาลใจมาจากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ และเป็นเอกลักษณ์ของเครื่องแต่งกายที่มีความโดดเด่น ในตัวเอง เมื่อสวมใส่ประกอบการพัฒนาจึงเป็นศิลปะที่แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องระหว่างการ แต่งกายและกระบวนการนุ่งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ในหนังสือเล่มนี้ยังกล่าวถึงเครื่องแต่งกายชาวไททรงดำไว้ดังนี้

"ผ้าซิ่น" เป็นสัญลักษณ์ของหญิงไทยทุกเผ่า จะนุ่งผ้าซิ่น หรือ ผ้าถุง ที่ทอกันขึ้นมาใช้เอง ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ซิ่นของชาวไทดำ เป็นผ้าฝ่ายทอมือ ย้อมความจนเป็นสีน้ำเงินเข้ม เกือบดำ นำมาทอสลับลวดลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวไทดำ ประกอบด้วย ตัวซิ่น หรือ เขิงบน และตีนซิ่นหรือเขิงล่าง ซิ่นของไทดำจะทอเป็นลายพื้นเมือง เรียก ลายแดงโม หรือ แดงไทย ซึ่งคงเนื่องมาจากการสังสรรค์ด้านวัฒนธรรมการดำรงชีวิตด้านสังคมเกษตรกรรม การต่อ ซิ่นผ้าทั้งสามดังกล่าวนี้ จะใช้เข็มสอยด้วยมือมีฝีมือที่ละเอียดมาก"⁴²

จากข้อความดังกล่าวจะแสดงให้เห็นถึง รูปลักษณ์ของผ้าซิ่นชาวไททรงดำได้อย่าง ชัดเจน และเป็นศิลปะที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 88.

4. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับชนประเพณีและวัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้าน

ในรายงานการวิจัยเรื่องลาวโซ่ง ของสมิตรี ปิติพัฒน์ และคณะ ได้กล่าวถึง การละเล่นพื้นบ้านของชาวโซ่ง เพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจหลังจากฤดูการเก็บเกี่ยว ซึ่งได้กล่าวไว้ดังนี้

"โดยปกติชาวโซ่งเป็นคนขยันขันแข็ง มุ่งแต่ทำมาหากินเพื่อเลี้ยงครอบครัวตลอดเวลา ทั้งทำนาทำไร่ เผาถ่าน เลี้ยงหมู เลี้ยงไหม เลี้ยงชะมด และทำเครื่องจักสาน เป็นต้น การที่ชาวโซ่งขยันขันแข็งในการทำมาหากินนั้น สันนิษฐานว่า สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะคงต้องการสะสมเงินทองไว้ใช้ในการทำพิธีเสนเรื่อน และพิธีกรรมอื่น ๆ ที่สืบทอดมาแต่โบราณนั่นเอง อย่างไรก็ตามชาวโซ่งก็ยังมีเวลาว่างสำหรับพักผ่อนหลังจากตรากตรำมานาน ซึ่งชาวนาได้เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วในระหว่างเดือน 5 และเดือน 6 จัดเป็นฤดูแห่งการพักผ่อนของชาวโซ่ง อย่างแท้จริง มักจะทำพิธีเสนเรื่อน รวมทั้งแต่งงานขึ้นบ้านใหม่ และพิธีตรุษสงกรานต์แบบไทยภาคกลาง เข้าไปอีกด้วย นอกเหนือจากประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว ชาวโซ่งยังมีการละเล่นแบบต่าง ๆ อีกด้วย ได้แก่ การเล่นลูกช่วง การเล่นแคน การเล่นสะบ้า การเล่นผีมดแดง เป็นต้น

การเล่นลูกช่วงหรือเล่นคอน จะเล่นเฉพาะในเดือน 5 และเดือน 6 เท่านั้น ซึ่งในระหว่างที่เล่นคอนนั้น ก็จะสลับด้วยการเล่นแคน ซึ่งเป็นการเป่าแคนเกี่ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาว"⁴³

เสาวนิต กล่าวถึงไทยทรงดำ ไว้ว่า

"การเล่นในวงการลาวโซ่งที่เด่นก็ไม่แตกต่างกับทางภาคอีสาน เพราะจะมีพวกหมอลำทำเพลงและการเป่าแคนที่แสนเสนาะเหมือนกัน เมื่อมีงานมหรสพในหมู่บ้านทุกคนก็จะแต่งกายกัน

⁴³ สมิตรี ปิติพัฒน์ และคณะ, ลาวโซ่ง. (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แผนกอิสระ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, 2520) หน้า 32-34.

อย่างงตรงตามประเพณีชีวิตของพวกลาวโซ่งจึงเป็นที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง"⁴⁴

จากบทความนี้ แสดงให้เห็นว่า แคนเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในงานรื่นเริงตามประเพณีไทยทรงดำ ซึ่งทุกคนที่ร่วมงานจะแต่งกายตามประเพณีพื้นบ้านกัน โดยทั่วไป

ในหนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพของ คุณพ่อเสริม บุระมาน ได้กล่าวถึง เรื่อง พระพุทธเจ้าหลวงกับเมืองเพชรบุรี ในตอนที่เสด็จประพาสเพชรบุรี ร.ศ.105 (พ.ศ.2429) ซึ่งกล่าวถึง ไทยทรงดำไว้ ดังนี้

" วัน ๒ ๓ ๓ คำ ปี่จ้อ อัฐศก ศักราช 1248 วันรัชกาล 6670

๗

เวลาเช้าไม่มีการอันใด เวลาเที่ยงเสด็จออกไปเวทที่พระที่นั่ง เพชรภูมิไพโรจน์ตามธรรมเนียม เวลายามครึ่งเสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ เจ้านายข้าราชการเฝ้า โปรดให้มีลาวทรงดำขับแคน ถวายอยู่จนเวลา 5 ทุ่มเศษ โปรดเกล้าฯ พระราชทานรางวัลผู้ชายคนขับ 3 คน เป่าแคน 2 คน ผู้หญิงคนขับ 3 คน เป่าแคน 2 คน ผู้หญิงขับ 2 คน ๆ ละ 6 บาท ลาวที่มาด้วยอีกเป็นอันมาก คนละ 2 เฟื้องแล้วเสด็จขึ้น"⁴⁵

จากข้อความดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงการละเล่นพื้นบ้านของไทยทรงดำ ที่เรียกว่า ขับแคน ยังได้รับพระมหากรุณาให้แสดงหน้าพระที่นั่งอีกด้วย

สมทรง บุรุษพันธ์ ได้กล่าวถึงการเล่นคอน ซึ่งมีอุปกรณ์และสถานที่ดังต่อไปนี้

"การเดินทางไปเล่นคอน เมื่อไปถึงหมู่บ้านหนึ่ง เห็นเขาแขวนลูกคอน ซึ่งเป็นอุปกรณ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁴ เสาวนิต (นามแฝง), "เขียนนิคมลาวโซ่ง" โลกอาชีพ. 15 (สิงหาคม -15 กันยายน 2522), หน้า 71.

⁴⁵ เสยย์ เกิดเจริญ, "พระพุทธเจ้าหลวงกับเมืองเพชรบุรี" อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ คุณพ่อเสริม บุระมาน. 13 ธันวาคม 2523, หน้า 15-16.

สำคัญในการเล่นคอนแวนไว้ที่บ้านในที่จะมองเห็นได้ชัดเจน ก็จะตรงเข้าไปทันที บริเวณที่จะมีการเล่นคอนนั้น จะเป็นลานบ้านกว้างพอที่จะเล่นคอนได้ ลานบ้านนี้ใช้ในการนวดข้าว เก็บข้าว หมดฤดูทำนา จะเป็นที่พักประพุดคุยกัน และเป็นสถานที่ที่มีการ ละเล่นนาาชนิด เจ้าของสถานที่จะเป็นสาวโสดหรือไม่ก็ได้ แต่ต้องควบคุมสาว ๆ ที่เข้ามาร่วมการเล่นคอนนี้ได้ ไม่ออกนอกกลุ่มนอกทางทำให้เสียชื่อเสียงได้ สถานที่ที่ใช้เล่นคอนอาจเรียกว่า ชุมหรือชวงก็ได้ ถ้าเรียกชุมจะต้องต่อด้วยสถานที่ เช่น ชุมบ้านเหนือ ชุมบ้านใต้ เมื่อเรียกว่าชวงจะต่อท้ายด้วยชื่อเจ้าของชวง"⁴⁶

จากงานวิจัยดังกล่าวนี้สรุปได้ว่า สัญลักษณ์ของสถานที่สำหรับเล่นคอน คือ การแฉวน ลูกคอนไว้ที่บ้านใดบ้านหนึ่ง บริเวณที่เล่นคอนเรียกว่า ชวง หรือ ชุม

สุจิตต์ วงษ์เทศ กล่าวถึงลักษณะร่วมทางศิลปวัฒนธรรมด้านการละเล่น ชับลำ คำขับ และพ็อนไว้ดังนี้

"นอกเหนือจากภาษาพูด การกินอยู่ และบ้านเรือนแล้ว ผู้คนในตระกูลไทย-ลาวยังมีลักษณะร่วมทางศิลปวัฒนธรรมด้านที่เกี่ยวกับการละเล่นชับลำอีกด้วย ภาษาไทยใหญ่ อธิบายคำว่า ชับ หมายถึง การร้องเพลงผลัดกัน เช่น ชายกับหญิงร้องเพลงผลัดกัน ซึ่งตรงกับทางหลวงพระบาง ที่เรียกการละเล่นชนิดนี้ว่า ชับท่มหลวงพระบาง โดยมีหญิงกับชายมาร้องเพลงสลับกัน ในดินแดนลาวทุกวันนี้ยังใช้คำว่า ชับ และยังมีการขับทำนองต่าง ๆ เช่น ชับ ท่ม หลวงพระบาง ชับชำเหนือ ชับงิม ชับเชียงขวาง เป็นต้น สอดคล้องกับข้อความในเอกสารพงศาวดารล้านช้างว่า เสด็จลำคำขับ ซึ่งระบุว่า ลำ หมายถึง คำขับ คือ ถ้อยคำทั้งหลายที่ใช้ในการขับ

แต่ทุกวันนี้กลุ่มชนตระกูลไทย-ลาว บางกลุ่มไม่ใช่ชับ หากใช้คำว่า ลำ และไม่เรียกว่า ช่างขับ หากใช้เรียกว่า หมอลำ แม้ทำนองเพลงต่าง ๆ ก็เรียกว่า ลำ เช่น ลำเพลิน ลำเต้ย ลำสีหันทร เรื่องราวของหมอลำเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างน้อย 2 อย่างคือ ผีฟ้า (พระยาแถน) และผีบรรพบุรุษ ความสำคัญของเรื่องนี้อยู่ที่พระยาแถนที่สัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับบรรพบุรุษ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁶ สมทรง บุรุษพันธ์, การเล่นคอนของลาวไซ่ง. (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษา และวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล 2524), หน้า 24-25.

ของผู้คนตระกูลไทย-ลาวกลุ่มที่เรียกว่า ผู้ไท (ไทดำหรือโซ่ง) ที่มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ตอนเหนือของ เวียดนามลุ่มแม่น้ำดำและลุ่มแม่น้ำแดง ในท้องถื่นแถบเวียดนามเหนือมีร่องรอยหลักฐานเกี่ยวกับ เครื่องมือเครื่องใช้ทำด้วยสำริดในวัฒนธรรมตองซอนแล้วยังพบเครื่องใช้ชนิดหนึ่ง คล้ายเครื่องดนตรีที่เรียกกันทุกวันนี้ว่า แคน ด้วย ผู้ไท (โซ่ง) ซึ่งถูกกวาดต้อนเป็นเชลยศึกในสมัยรัชกาลที่ 5 ไปอยู่ที่เขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ทุกวันนี้ยังคงใช้แคนประกอบการลำในพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่"⁴⁷

ดนตรีพื้นบ้านของไทยโซ่ง คือ แคน เป็นเครื่องดนตรีชนิดเดียวที่ใช้ประกอบการเล่น พื้นบ้าน ที่นิยมกันมากคือ การเล่นคอน ซึ่งเป็นประเพณีพื้นบ้านที่เล่นสลับเนื้อต่อกันมาแต่โบราณ ตั้งแต่ยุคต้นประวัติศาสตร์ องค์ประกอบที่สำคัญในการเล่นคอนก็คือ แคน พร้อมกับการร้องรำและ ปรบมือเป็นจังหวะ ไทยโซ่งชอบฟังเพลงแอ่ว คือการขับร้องเพลงตามประเพณีพื้นบ้านของตนหรือที่ เรียกว่า แอ่วลาว

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงลักษณะของเพลงขับไว้ดังนี้

เพลงขับ หรือ ความขับ เป็นการร้องเพลงแบบลำนำว่ายาว สัมผัสห่างบ้างหรือถี่บ้าง ตามแต่สะดวก เพลงขับใช้ในการเล่นคอนเป็นการขับแนะนำตนเอง เกี่ยวพาราสิ และขับโต้ตอบ กันในเชิงโวหาร ขับสอนคู่บ่าวสาวในการแต่งงาน แนะนำสั่งสอน และบอกทางผู้ตาย ผู้ร้องเพลง ขับเรียกว่า หมอขับ ถ้าเป็นผู้หญิง เรียกว่า แม่ขับ"⁴⁸

จากข้อความนี้สรุปได้ว่า การเล่นคอนเป็นประเพณีพื้นบ้านที่เล่นสลับเนื้อกันมาตั้งแต่ โบราณ มีเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบเพียงอย่างเดียวคือ แคน และมีการปรบมือเป็นจังหวะ มีการ ร้องเพลงที่เรียกว่า เพลงขับ

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁷ สุจิตต์ วงษ์เทศ, "ศิลปวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของผู้คนตระกูลไทย-ลาว กลุ่มต่าง ๆ", คนไทยอยู่ที่ไหนบ้างศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้ว การพิมพ์, 2530), หน้า 115-116.

⁴⁸ "สูจิบัตรนิตรรศการชีวิตชาวไทยโซ่ง" ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด นครปฐม วิทยาลัยครู นครปฐม, 2530, หน้า 11-12.

สมคิด ศรีสิงห์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมไทยโห่ง ได้กล่าวถึง ประเพณี เทศกาล ดังนี้

"การเล่นคอน (อันคอน) เป็นประเพณีการเล่นเก่าแก่ของไทยโห่งและมีลักษณะเหมือนการเล่นลูกช่วงของไทย ระยะเวลาเล่นคอนจะเริ่มตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ฟ้าฝนอย่างแท้จริง เมื่อสมัยก่อน 20-30 ปี ที่ผ่านมาตลอดช่วงสงกรานต์จะมีการเล่นนานาชนิด เช่น สะบ้า ฝึมตแดง และการเล่นคอน จนเรียกได้ว่า ลาวโห่งที่ผ่านวัยหนุ่มสาว จะต้องผ่านการเล่นคอนกันมาแล้วเกือบทุกคน จะมีคำกล่าวว่่า บ่เคยอันคอน ฝ่อนแคน บ่แม่นผู้ลาว แต่ปัจจุบันนี้จะเลิกกันหมด ในการเล่นคอนนั้น ฝ่ายชายจะรวมกลุ่มกันประมาณ 15-20 คน และมีหัวหน้ากลุ่มที่เรียกว่า หมอขับ หรือพ่อขับ ซึ่งจะ โสัดหรือแต่งงานแล้วก็ได้ แต่ต้องมีความสามารถในการขับร้องเพลงขับตามแบบลาวโห่งได้อย่างไพเราะ สามารถโต้ตอบกับฝ่ายหญิงได้ นอกจากนี้ต้องมีหมอแคนอย่างน้อย 1 คน และหมอลำซึ่งสามารถในการขับกลอน หรือ แอ้ว ที่เรียกว่า แอ้วลาว ที่เหลือจะเป็นลูกคู่คอยปรบมือขับร้อง"⁴⁹

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึง ประเพณีเกี่ยวกับสังคมซึ่งเป็นประเพณีที่ทุกคนในหมู่บ้านชาวไทยทรงดำต้องปฏิบัติร่วมกัน ได้แก่ "การเล่นต่าง ๆ เช่น การอันคอน ลำแคน และขับสายแปง"⁵⁰

จากข้อมูลดังกล่าวนี้ แสดงว่า ชาวไทยทรงดำที่สูงอายุจำนวนมากจะมีประสบการณ์ในการเล่นคอนกันมาเกือบทุกคน การเล่นคอนแต่ละครั้งฝ่ายชายจะต้องมีหมอแคน หมอขับ หมอลำ และลูกคู่ รวมกันเป็นประมาณ 15-20 คน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁹ สมคิด ศรีสิงห์, วัฒนธรรมของไทยโห่งดำ (ลาวโห่ง). (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2531), หน้า 95.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

ศุภฎี บริพัตร เขียนหนังสือเรื่องรำไทยศิลปะการฟ้อนรำพื้นเมืองภาคต่าง ๆ โดยกล่าวถึง ลักษณะการแสดงของไทยทรงดำ ดังนี้

"เทศกาลต่าง ๆ ชายหญิงก็มาชุมนุมฟ้อนรำกันกลางหมู่บ้าน มีการเล่นต่าง ๆ ซี่มา-ทรงเมือง รำลูกช่วงซัย ขณะที่ฟ้อนรำกันเป็นคู่ ๆ นั้น บางทีก็มีคนร้องเดี่ยว เป็นหญิงก็ได้ ชายก็ได้คลอไปกับแคน กล่าวถึงการชมโหมม คร่ำครวญ ถึงความรัก บางทีก็แบ่งเป็นฝ่ายหญิง ฝ่ายชาย มีการปรบมือกำกับจังหวะ"⁵¹

ลักษณะการละเล่นที่เรียกว่า รำลูกช่วงนั้นก็หมายถึงการเล่นคอนของชาวไทยทรงดำ ซึ่งมีการร้องลำทำเพลงสลับกันไป

ในบทนี้สรุปได้ว่า กลุ่มชนไทยทรงดำ หรือไทดำ มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในดินแดนที่เรียกแคว้นสิบสองจุไทย มีการอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีด้วยเหตุผลทางการเมือง โดยเข้ามาตั้งรกรากในจังหวัดเพชรบุรีเป็นแห่งแรก ต่อมาจึงขยายครอบครัวออกไปหาที่ทำกินในท้องถิ่นต่างๆในแถบภาคกลาง ความสัมพันธ์ในกลุ่มชนไทยทรงดำเป็นสังคมระบบเครือญาติ มีความเชื่อและนับถือผีแถน และผีบรรพบุรุษ มีความมอดทน ชอบอิสระ ชอบเสียงเพลง และดนตรีใช้เครื่องดนตรีที่เรียกว่า "แคน" ประกอบการเล่นเกือบทุกชนิด มีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง โดยเฉพาะภาษาพูดจะใช้สื่อสารกันในชีวิตประจำวันภายในกลุ่มของตนเอง และใช้ภาษาพูดไทยภาคกลางกับคนภายนอกกลุ่ม มีการแต่งกายตามประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีชุดแต่งกายที่ใช้สำหรับชีวิตประจำวันและใช้ในโอกาสพิเศษ มีประเพณีพื้นบ้านที่สำคัญ คือ ประเพณี "อันคอน" ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵¹ ศุภฎี บริพัตร ณ อยุธยา, รำไทยศิลปะการฟ้อนรำพื้นเมืองภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ. (กรุงเทพ : โรงพิมพ์ลิฟ แอนด์ เพรส จำกัด, 2535), หน้า 9.